

JOAN MERCADER: L'OFICI D'HISTORIADOR

JOSEP M. TORRAS RIBÉ
Universitat de Barcelona

RESUM

Joan Mercader i Riba (Igalada, 1917-1989) ha estat un dels millors historiadors modernistes de Catalunya. Fou professor ajudant del departament d'història de la Universitat de Barcelona, adscrit a l'anomenada «escola Vicens», i investigador del Consejo Superior de Investigaciones Científicas a Madrid. S'especialitzà en temes d'història de la Catalunya setcentista, la Guerra del Francès i el regnat de Josep Bonaparte. Fundà i dirigí el Centre d'Estudis Comarcals d'Igalada. L'any 1987 li va ser atorgada la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

PARAULES CLAU

Segle XVIII, Felip V, «escola Vicens», Guerra del Francès, Josep Bonaparte.

Joan Mercader: the office of historian

ABSTRACT

Joan Mercader i Riba (Igalada, 1917-1989) was one of the best modernist historians of Catalonia. He was assistant professor at the history department of Barcelona University, belonging to the so-called «Vicens School», and a researcher at the Higher Council of Scientific Research in Madrid. He specialised in history of the Catalonia in the 1700s, the «War of the Frenchman» (Peninsular War) and the reign of Joseph Bonaparte. He founded and ran the Centre of County Studies of Igalada. In 1987 he was given the Saint George Cross by the government of Catalonia.

KEYWORDS

18th century, Felipe V, «Vicens School», Peninsular War, Joseph Bonaparte.

En primer lloc voldria agrair als organitzadors d'aquest cicle sobre «Historiadors catalans» el fet d'haver-me invitat a participar-hi. Acte seguit també voldria agrair-los, però —i molt sincerament—, que s'hagi escollit el professor Joan Mercader per ésser considerat com un dels protagonistes d'aquest cicle, al costat d'historiadors il·lustres i mestres reputats i indiscutibles: tant clàssics (com Feliu de la Peña, Capmany o Sanpere i Miquel) com contemporanis (Abadal, Soldevila, Sobrequés, Vicens o Vilar). Dic això perquè, a dir veritat, he conegut poques persones de qualificació reconeguda tan discretes, tan modestes, i amb una voluntat tan ferma de passar inadvertides i desapercebudes com el doctor Mercader. I això, per a un professional de la història —i per a qualsevol persona que depengui de la valoració i el reconeixement dels altres—, ha de considerar-se com un seriós inconvenient. En aquest sentit, hauríem de convenir que no va tenir gaire traça ni voluntat a vendre la seva imatge i el seu producte, i val a dir que tampoc les circumstàncies en què hagué de desenvolupar la seva activitat no afavoriren la seva coneixença i consagració.

Si haguéssim de posar de manifest els elements distintius que donen notorietat a la professió d'historiador, penso que podríem resumir-los en tres grans blocs:

- La vàlua com a investigador, identificable a partir de les respectives línies de recerca i l'obra resultant (articles, llibres, etc.).
- La dedicació i l'excel·lència docent, i la seva traducció en el rang acadèmic (per exemple, l'obtenció d'una càtedra o qualsevol altra dignitat equivalent).
- La projecció i la notorietat pública que sovint va associada al *cursus honorum* acadèmic.

Per raons diverses, que desgranarem prolixament al llarg d'aquesta conferència, de tot aquest conjunt d'atributs d'excel·lència professional el doctor Mercader només en pogué exercir amb plenitud el primer, com a investigador, amb la resultant d'una de les trajectòries historiogràfiques més sòlides, rigoroses i extenses de la Catalunya de la postguerra. En canvi no exercí gairebé docència universitària en un sentit estricte, i tingué una projecció pública escassa, en part a causa dels seus endèmics problemes de salut —des de sempre havia estat una persona fràgil i malaltissa—, i també a causa del fet que per mor de les circumstàncies es va veure constret a desenrotllar la major part de la seva

carrera professional a Madrid. D'aquí ve que hagi caracteritzat la dedicació professional del doctor Mercader com un exemple de «l'ofici d'historiador», no solament atenent a la definició clàssica de Marc Bloch, sinó en el sentit més etimològic de l'expressió: com a exponent de la trajectòria d'un personatge que dedicà gairebé de manera exclusiva la seva vida a la professió d'historiador, incansable, sense fissures ni gairebé esbarjos, i que dominava com pocs els secrets i les tècniques de l'ofici, amb un bagatge conceptual i bibliogràfic exhaustiu, que es posà de manifest al llarg de gairebé quaranta anys de dedicació, i d'una producció historiogràfica extensa i rigorosa.

Centrant-nos en els aspectes estrictament biogràfics, el doctor Joan Mercader nasqué a Igualada l'any 1917. Era el fill primogènit d'una família de botiguers i industrials del ram de l'alimentació: concretament, eren fabricants de pastes per a sopa, titulars de la marca La Ideal. Per tant, l'ambient que caracteritzà la seva infantesa i adolescència era el d'una família de la petita burgesia local, culta i benestant. Conseqüent amb aquest origen, cursà l'ensenyament primari a les escoles de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, entitat molt prestigiosa a la Igualada de l'època, caracteritzada per un ideari de progressisme cultural i associatiu que garantia un determinat tipus d'ensenyament, laic i pedagògicament avançat. Cursà l'ensenyament secundari a l'institut de la mateixa ciutat, llavors recentment inaugurat gràcies al mecenatge dels germans García Fossas. En el transcurs dels seus estudis de batxillerat mostrà una precoç vocació literària i històrica, que es posà de manifest en la seva tasca associativa i de dinamització cultural, com a dirigent de l'associació d'estudiants de l'institut. L'any 1935 inicià la carrera de magisteri a Barcelona, a l'Escola Normal de la Generalitat. Com per a la majoria de joves de la seva generació, l'esclat de la Guerra Civil representà una alteració considerable de la seva preparació acadèmica. Tot i que no arribà a ser mobilitzat, sí que es veié afectat per la voràgine del conflicte i, a partir de la victòria del bàndol «nacional» el gener de 1939, durant un temps estigué reclòs en un camp de concentració, del qual es deslliurà gràcies a les gestions i els avals de religiosos i amics de la família presentats davant de les autoritats franquistes. Deixant de banda l'ajuda econòmica rebuda de l'entorn familiar, en els anys de la postguerra hagué de subsistir impartint classes particulars, i per mitjà de la docència esparsa realitzada en alguns col·legis.

L'any 1940 inicià la carrera de filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, dominada amb poques excepcions per un claustre de professors d'una

mediocritat inimaginable. Especialment remarcable fou la influència rebuda del professor Lluís Pericot. La seva formació universitària es clogué amb la redacció d'una tesi doctoral sobre el tema *Barcelona durante la ocupación francesa, 1808-1814*, dirigida pel professor Antonio Romeu de Armas, que reprenia les recerques clàssiques del pare Raimon Ferrer (*Barcelona cautiva*). L'estudi obtingué l'any 1946 el Premi Menéndez Pelayo, atorgat pel CSIC.

La trajectòria universitària del doctor Joan Mercader estigué influïda per dues circumstàncies igualment transcendents, que el marcaren profundament. En el terreny acadèmic, la seva vinculació al departament d'Història com a professor ajudant li permeté entrar en contacte amb el doctor Jaume Vicens Vives des del mateix moment que aquest va accedir a la seva càtedra universitària a Barcelona, l'any 1948. En la seva incorporació a la Universitat de Barcelona, el professor Vicens es trobà amb un entorn professoral que mostrava enormes carències, que intentà compensar amb la cooptació dels elements que considerava més valuosos i afins a la seva línia historiogràfica, entre els quals el doctor Mercader. Això significà que ben aviat quedà adscrit a un dels corrents més renovadors i productius de la universitat catalana de la postguerra: l'anomenada «escola Vicens», que donà lloc a una generació d'excel·lents investigadors i professors universitaris, com Emili Giralt, Jordi Nadal, Joan Reglà, Manuel Riu, Josep Fontana, etc.

Per aquesta mateixa època, el doctor Mercader també participà en les activitats de l'Institut d'Estudis Catalans, desenrotllades en la semiclandestinitat, on fou deixeble dels professors Ferran Soldevila i Jordi Rubió i Balaguer en els cursos que impartien als anomenats Estudis Universitaris Catalans. En aquesta etapa barcelonina de la seva trajectòria acadèmica, el doctor Mercader simultaniejà les seves tasques docents com a professor ajudant a la universitat (1948-1954) amb les seves col·laboracions a la Societat Catalana d'Estudis Històrics, entitat de la qual fou vicesecretari. Durant aquests anys començaren a aparèixer recerques i col·laboracions seves al *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, i a la revista universitària fundada pel professor Vicens Vives com a exponent de la seva escola, *Estudios de Historia Moderna*, que s'edità entre els anys 1951 i 1959: «Projectes napoleònics per a la urbanització i embelliment de Girona» (1947); «España en el bloqueo continental» (1952); «L'oficialitat del català sota la dominació napoleònica» (1953); «La ideología dels catalans de 1808» (1953); «Una visión pesimista de la economía catalana después de la Guerra de Sucesión» (1955), etc.

Per raons de salut, a partir de l'any 1954 el doctor Mercader es traslladà a Madrid. Patia freqüents atacs d'asma, agreujats per la humitat ambiental que l'afectava negativament durant la seva estada a Barcelona. Sembla que el clima sec de les terres de la Meseta contribuï a millorar notablement la seva malaltia. De totes maneres, a través del seu epistolari es pot advertir també, sense cap mena de dubte, que la seva anada a Madrid fou induïda directament pel professor Vicens, que per aquella època intentava diversificar les sortides professionals dels seus deixebles i col·laboradors, la majoria dels quals hagueren de sotmetre's a una llarga diàspora en universitats i institucions acadèmiques d'arreu de l'Estat, abans de poder-se reincorporar d'una manera estable a la seva tasca docent a la Universitat de Barcelona. El doctor Mercader guanyà una plaça de col·laborador científic al Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), a la seu central de Madrid.

Des de finals dels anys quaranta, bona part de la producció erudita del doctor Mercader estigué relacionada amb la problemàtica de la Guerra del Francès a Catalunya, i pot considerar-se en gran mesura com una continuació de les recerques de la seva tesi doctoral: «Algunos aspectos de la administración napoleónica en tierras de Lérida» (1947); «Puigcerdà, capital del departamento del Segre. Noticias inéditas sobre el dominio napoleónico en la Cerdaña» (1948); «La Junta igualadina de 1808-1809, gobierno faccioso?» (1949); «San-tes Creus en la guerra contra los franceses: la política del mariscal Suchet en la baja Cataluña» (1950); «Algunas ideas sobre educación pública en Cataluña a principios del siglo XIX» (1952); «El patriótico estallido del Bruch y la cautividad barcelonesa» (1952), etc. Aquesta etapa de la seva dedicació investigadora quedà plasmada en l'elaboració d'un inventari bibliogràfic exhaustiu sobre les aportacions al tema de la Guerra del Francès, publicat a *Índice Histórico Español*, revista fundada pel professor Vicens Vives a la Universitat de Barcelona, que per mitjà de ressenyes succintes pretenia documentar d'una manera crítica la producció historiogràfica del país: «La historiografía de la guerra de la Independencia y su época desde 1952 a 1964» (1964).

A diferència de la diàspora acadèmica provisional a què es veieren sotmesos molts dels deixebles i els col·laboradors del professor Vicens, per a Mercader la seva estada a Madrid es convertí en definitiva, i es perllongà durant més de trenta anys. Per a tots els que el coneguèrem en aquesta etapa de la seva vida, resulta inesborrable la imatge de la seva estada a la residència del CSIC, al carrer Pinar 21 de Madrid, a l'edifici emblemàtic que en temps de la Repú-

blica havia estat seu de la famosa Residencia de Estudiantes. En aquest edifici, el doctor Mercader vivia com en una cel·la monacal, que havia convertit en el seu lloc de residència permanent. La seva habitació estava plena de llibres i fitxers, i resultava un lloc de trobada i un recer acollidor per a tots els col·legues, els amics i els coneguts que passàvem per Madrid. Per aquest motiu era un lloc comú —i especialment adequat— qualificar el doctor Mercader com l'ambaixador informal dels historiadors catalans a Madrid.

El que sí resulta inevitable és atribuir-li el paper d'home de confiança del professor Vicens en els ambients acadèmics de la capital, que en aquella època representava el centre de poder i d'influència on es dirimien moltes oposicions i molts accessos a places docents i investigadores. D'aquesta tasca d'intermediació n'hi ha mostres inequívokes en l'epistolari conservat del doctor Mercader. A través d'aquestes cartes també es pot percebre que el record de la seva persona —a pesar de la llunyania— es mantingué viu i entranyable en els medis universitaris i historiogràfics de Catalunya. Aquesta relació fou afavorida també pel seguiment, la lectura i la difusió incansable de la producció historiogràfica catalana, la qual es veia assíduament reflectida en la seva extensa i eficient tasca de ressenya i comentari de llibres i treballs en revistes especialitzades i d'alta cultura, tant de Madrid com de Barcelona, com *Hispania*, *Índice Histórico Español*, *Serra d'Or* i altres. Una mostra especialment significativa d'aquesta dedicació seria el seu treball «Veinticinco años de historiografía catalana», publicat a la revista *Hispania* l'any 1963.

Igualment destacable i permanent fou la constant vinculació que, malgrat la seva estada a Madrid, mantingué amb Igualada, la seva ciutat nadiua, a la qual portà a terme una ingent tasca de dignificació de la cultura i de la historiografia de la ciutat. En realitat, malgrat que aquesta vinculació pot traspuar una vessant inevitablement localista, també caldria considerar-la com una mostra inequívoca de militància cultural i de resistència cívica enfront la cultura oficial franquista que impregnava tots els aspectes de la vida del país. Per exemple, participà en les activitats del grup cultural Anabis, que actuava a Igualada des de l'any 1944, en el qual coincidí amb el filòleg i poeta Josep Romeu i Figueras, el semitista Josep M. Solà Solé, el pianista i compositor Jaume Padrós, el poeta Joan Llacuna i el professor de Belles Arts Josep Massana, entre d'altres. La majoria de les actuacions d'aquest grup foren realitzades en català, i tingueren un paper decisiu en el manteniment i la recuperació de les senyes d'identitat col·lectiva en els anys de la postguerra. Per la seva tribuna

hi passaren figures representatives de la intel·lectualitat catalana de l'època, molts d'ells desposseïts de les seves funcions culturals i docents, i alguns feia poc retornats de l'exili.

Més rellevància caldria atribuir encara a la fundació, l'any 1947, del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Es tractava d'una iniciativa molt més ambiciosa i compromesa, que tenia per objectiu la difusió dels estudis d'història local, feta de manera rigorosa i metodològicament avançada. Amb la creació del CECI, el doctor Mercader pretenia promoure la millora de la infraestructura cultural d'Igualada, llavors molt descuidada, fomentant la creació del Museu de la Ciutat i del Museu de la Pell, i procedir a la dignificació i la sistematització dels arxius municipal, notarial i parroquial. La consecució d'aquests objectius l'obligaren a actuar amb pragmatisme i vincular l'entitat al poder municipal franquista, del qual depenien la majoria d'aquestes infraestructures culturals, per mitjà de patronatges, subvencions i convenis que permetessin l'operativitat de la institució. Aquest projecte intervencionista va quedar plasmat en publicacions com «Los archivos de Igualada: recensión histórica y descriptiva» (1951), «El Centro de Estudios Comarcales de Igualada (Barcelona) y la organización de los archivos y museos de la localidad» (1961) i «Historial (1947-1967). Desarrollo orgánico y realizaciones» (1967). En d'altres obres, l'objectiu era elevar el nivell cultural de la ciutat i estimular el reclutament entre els joves de socis i col·laboradors, amb una certa dosi d'adoctrinament, com per exemple en el llibret *Palabras a la juventud: hacia nuevas formas de cultura igualadina* (1954).

Una especial significació caldria atribuir també a la seva participació en el grup promotor i organitzador de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos de Catalunya, que tingué el seu primer acte públic en la reunió d'investigadors celebrada a Martorell l'any 1950, que aplegà una cinquantena de participants (historiadors, geògrafs, publicistes, etc.) i de la qual en resultà un magnífic volum d'actes i comunicacions. En aquest context són interessants els seus articles «Mis contactos con Alberto Ferrer y la preparación de la Asamblea de Martorell» (1954) i «Algunes publicacions catalanes sobre estudis locals» (1952). D'aquesta reunió caldria destacar en primer lloc que bona part de les intervencions dels congressistes foren fetes en català, la qual cosa representava una gosadia considerable donada la situació de censura i control ideològic imperant a l'època. També caldria destacar la discreta inducció de l'acte que es pot atribuir a l'entorn de professor Vicens Vives, posada de manifest per la

presència física en l'organització i en les sessions del congrés de molts dels seus deixebles, com el mateix Mercader, Jordi Nadal, Manuel Riu i Emili Giralt, que precisament actuà com a secretari de l'esdeveniment, així com d'altres figures prestigioses del món intel·lectual català, com Josep Iglésies, Pere Bohigas, Eufemià Fort, Joan Vilà Valentí i Agustí Duran i Sanpere. Es tractava, en definitiva d'un intent agosarat de promoció i dignificació dels estudis d'història local, partint de la premissa metodològica que les recerques a escala local —en arxius notariais, parroquials, municipals, etc.— són la base de la història general. Podem adonar-nos de la modernitat d'aquests plantejaments comparant aquests postulats amb les mostres de la història oficial que es realitzava en l'època, ancorada encara en la majoria dels casos en la història política i de les relacions internacionals.

En el cas del doctor Mercader, aquestes actuacions tingueren continuïtat en la publicació per iniciativa seva de la revista *Miscellanea Aqualatensis*, apareguda l'any 1950, que, a més de contenir articles i col·laboracions d'erudits locals i comarcals, mostrava també una nodrida presència d'articles de professors universitaris i d'historiadors consagrats, com Josep Sanabre, Ferran Soldevila, Agustí Duran i Sanpere, Cèsar Martinell, Josep Romeu, Felip Mateu i Llopis, J. Ernest Martínez Ferrando, Josep Iglésies, Joan Ainaud, etc. També caldria considerar representativa d'aquesta etapa de la producció historiogràfica del doctor Mercader el seu llibre *La ciutat d'Igualada*, publicat per Editorial Barcino l'any 1953, dintre de la seva col·lecció «Enciclopèdia Catalunya», iniciada en els anys anteriors a la guerra, però que a partir d'aquest treball experimentà un canvi metodològic i conceptual de gran abast, amb el tractament d'aspectes com l'urbanisme, la demografia, l'economia i la història social i cultural, a més dels plantejaments geogràfics i històrics que havien caracteritzat els volums publicats anteriorment sobre diverses poblacions catalanes.

Un canvi especialment rellevant en la trajectòria com a historiador del professor Mercader va esdevenir-se a finals dels anys quaranta, com a resultat de la seva especialització en les recerques sobre la Catalunya del segle XVIII, període manifestament descuidat per la historiografia, i que fins aquell moment mostrava una carència gairebé insuperable de fons arxivístics disponibles. Efectivament, el gruix fonamental de la documentació referida a la implantació i el desenvolupament del règim borbònic a Catalunya es trobava dipositat entre la voluminosa documentació existent al Palau de Justícia de Barcelona, barrejat amb els fons processals de la institució, com molt bé havia posat de manifest

Fèlix Duran i Canyameres en un meritori primer treball d'inventari publicat l'any 1932. Mercader aprofità el trasllat d'aquest ingent fons documental a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'any 1939, per iniciativa de la Junta de Recuperció Documental, per iniciar una recerca sistemàtica sobre la Catalunya setcentista, i el complex procés institucional d'implantació del règim borbònic, fent-la compatible amb la seva dedicació docent a la Universitat de Barcelona. Resultat d'aquesta llarga etapa de recerca i de sistematització documental fou l'aparició de diversos articles extensos publicats a les revistes *Hispania*, *Arbor*, *Estudios de Historia Moderna*, etc., com ara «La ordenación de Cataluña por Felipe V: la Nueva Planta» (1951); «Los comienzos de la Planta Corregimental en las comarcas del Penedès y Conca d'Òdena» (1952); «El Valle de Arán, la Nueva Planta y la invasión anglo-francesa de 1719» (1952); «El fin de la insaculación fernandina en los municipios y gremios catalanes» (1952); «Una visión pesimista de la economía catalana después de la Guerra de Sucesión» (1955); «Felipe V y la Corona de Aragón» (1958); «Del Consell de Cent al Ayuntamiento borbónico» (1961); «L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya, i la seva fonamentació econòmica i social» (1961); «La transformació dels municipis catalans en temps de Felip V» (1963); «La Superintendencia de Cataluña» (1966); «Un organismo piloto de la monarquía de Felipe V: la superintendencia de Cataluña» (1968); i «El Decret de Nova Planta i els municipis catalans» (1975).

Va ser a partir de la persistència d'aquesta línia d'investigació sobre la Catalunya setcentista, que de la mà del doctor Mercader s'havia mostrat com una de les més productives i innovadores de la historiografia catalana dels darrers anys, que el professor Vicens decidí adjudicar-li la redacció del volum corresponent al segle XVIII en la nova col·lecció històrica publicada per l'editorial Teide, que tenia en procés de realització, i que a causa de la censura franquista hagué d'adoptar la denominació eufemística de «Biografies Catalanes». Tot i la contradicció i la dificultat conceptual insuperable que representava encabir en aquesta denominació els capitans generals borbònics, el professor Mercader reeixí a elaborar una de les millors síntesis interpretatives del segle XVIII català, fins llavors inexistent. Cal dir que la principal obra de referència d'aquesta etapa, *Els Capitans Generals. El segle XVIII* (1957), ha mantingut intactes les seves aportacions fins a l'actualitat, i representa encara avui un model i una obra de consulta obligada per a la historiografia modernista. Moltes de les seves recerques sobre aquesta època, que s'havien donat a conèixer en forma d'articles,

foren refoses posteriorment en el llibre *Felip V i Catalunya* (1968), publicat per Edicions 62, que ha esdevingut un clàssic en la historiografia sobre el segle XVIII català. Cal remarcar que aquestes aportacions bibliogràfiques, sigui en forma de llibres o d'articles, s'han convertit en un referent obligat per a la historiografia sobre la Catalunya moderna, època en la qual el doctor Mercader ha estat reconegut com un dels millors especialistes.

Com a complement d'aquesta línia de recerca, el professor Mercader portà a terme també una notable aportació a l'àmbit de les biografies de personatges rellevants de la Catalunya setcentista: «Un igualadí del segle XVIII: Jaume Caresmar» (1947); «Nuevos datos sobre la personalidad del geógrafo José Aparici» (1951); «Historiadors i erudits a Catalunya i a València en el segle XVIII» (1966); «Algunes notícies sobre l'igualadí Josep-Francesc Padró, Abat de Santes Creus» (1969); i «Assaig sobre les oligarquies socials d'Igualada en el segle XVIII» (1970).

El trasllat a Madrid del doctor Mercader, l'any 1954, a fi incorporar-se a una plaça d'investigador a la seu central del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, significà una mutació important en la temàtica dels seus treballs. De bell antuvi, les seves recerques sobre la Catalunya setcentista, que s'havien fonamentat majoritàriament en les col·leccions dipositades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, donaren pas a una nova orientació erudita, que utilitzava majoritàriament les col·leccions documentals disponibles a la capital d'Espanya. El referent principal de les seves recerques s'establí a partir d'aquesta època en les riquíssimes col·leccions dipositades a l'Archivo Histórico Nacional, entitat que tenia la seu a menys de tres minuts, de porta a porta, de la seva residència madrilenya del carrer Pinar, 21. Pel que fa a la temàtica dels seus estudis, les recerques als arxius de Madrid, i també a la Biblioteca Nacional, a la Biblioteca del Palacio Real i a d'altres col·leccions, significà un reforçament del seu interès per l'època de la Guerra del Francès, que de fet no havia abandonat mai del tot en els anys precedents: «Las divisiones napoleónicas en el Principado de Cataluña» (1949); «El mariscal Suchet, "virrey" de Aragón, Valencia y Cataluña» (1954); «La organización administrativa francesa en España» (1959); «Darrers llüïsmes atorgats pel monestir de Poblet per raó de senyoria» (1966); «Incidències político-socials damunt la propietat monacal en el primer terç del segle XIX» (1967); i «Una descripció de la costa catalana en 1812» (1975). Un compendi de la persistència en les investigacions sobre la Guerra del Francès seria el seu llibre *Catalunya i l'imperi napoleònic* (1978).

De totes maneres, la línia de recerca que caracteritzà en major mesura la dedicació investigadora del professor Mercader en la seva estada a Madrid fou sens dubte l'estudi del regnat de Josep Bonaparte, les seves vicissituds polítiques i la seva ambiciosa reforma administrativa, que, si bé tingué una vigència efímera, representà en canvi un simulacre d'organització dels aparells de l'estat de gran transcendència en termes d'història comparada. Obres cabdals d'aquesta etapa foren els seus llibres *José Bonaparte rey de España (1808-1813): historia externa del reinado* (1971) i *José Bonaparte rey de España (1808): estructura del estado español bonapartista* (1983). Aquestes obres han estat considerades unànimement com una de les aportacions més ambicioses i innovadores en l'àmbit de la història de l'administració, que només veieren limitat el seu ressò entre els historiadors a causa de la marginalitat del seu protagonista, el rei Josep Bonaparte, un monarca considerat intrús i irrellevant per la historiografia oficial. Conseqüència del poc interès pel tema en els ambients oficials, de la impopularitat intrínseca del personatge i també —per què no dir-ho— de l'esperit conciliador i de l'escassa bel·ligerància del doctor Mercader davant els dirigents del CSIC a Madrid, fou la incompreensible demora que experimentà la publicació del seu treball, amb un distanciament de més de dotze anys entre el primer i el segon volum del seu estudi. Aquesta etapa de la seva dedicació al govern de Josep Bonaparte també està representada per un considerable aplec d'articles publicats en obres col·lectives i revistes erudites: «Catalunya napoleònica» (1960); «La diplomacia española de José Bonaparte» (1967); «Puigcerdà, capital del departament del Segre» (1971); «Los secretarios reales en la historia de la administración española» (1971); «La desamortización en la España de José Bonaparte» (1972); «Un aspecto de la cultura bajo el reinado de José Bonaparte» (1975); «José I: aspectos económicos» (1975); i «La anexión de Cataluña al imperio francés» (1980). També participà en la redacció de diverses obres col·lectives, com *El siglo XIX: historia de la cultura española* (1957) i la *Historia social y económica de España y América* (1958), dirigida pel professor Vicens.

En una visió de conjunt, la trajectòria acadèmica i investigadora del doctor Joan Mercader apareix caracteritzada per una llarga permanència en el temps i per una gran solidesa metodològica i instrumental. Les seves obres sobre la Catalunya setcentista i sobre la problemàtica de la Guerra del Francès han estat considerades unànimement com a referències obligades per als dos períodes. Aquesta fecunda i exemplar trajectòria humana i professional ha fet

mereixedor al doctor Mercader de diversos guardons al llarg de la seva vida. En l'àmbit local, l'any 1973 fou nomenat «Fill Predilecte d'Igualada», com a homenatge de l'Ajuntament de la seva ciutat nadiua a les seves constants aportacions culturals i investigadores. També meresqué l'honor que l'Ajuntament li dedicqués un carrer de la ciutat, i que donés el seu nom a un nou institut de batxillerat.

En la seva dedicació professional a la història obtingué els premis de recerca Menéndez Pelayo (1946), Abad Derosa (1979) i Josep Massot i Palmés de l'IEC (1981), i el Premi de la Crítica Serra d'Or (1979). Com a compendi i reconeixement a tota una vida de dedicació a la història moderna de Catalunya, l'any 1983 fou nomenat professor honorari del departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, i l'any 1987 li fou atorgada la Creu de Sant Jordi, la màxima distinció de la Generalitat de Catalunya. També l'any 1987, el Departament de Cultura de l'Ajuntament d'Igualada instituí el Premi Doctor Joan Mercader de Recerca, amb l'objectiu de promoure les recerques històriques sobre Igualada i la comarca de l'Anoia, i retre d'aquesta manera un homenatge constant al seu titular. Joan Mercader morí a Igualada l'any 1989.

BIBLIOGRAFIA

25 anys d'Assemblees Intercomarcals. Vilanova i la Geltrú, 1975.

COLL I ALENTORN, Miquel. «Joan Mercader i Riba». A: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. 9. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1976, p. 816.

Historial (1947-1967). Desarrollo orgánico y realizaciones. Igualada: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1967.

MAGALLON I MEMBRADO, Sònia; MAS I FONTCUBERTA, Teresa. *Qui escriu a l'Anoia*. Igualada: Consell Comarcal de l'Anoia, 1994.

MIRET I SOLER, Maria Teresa; PEDRAZA I JORDANA, Lluís; PUIG I GUBERN, Magí. *Autors igualadins. Mostra bibliogràfica (1736-1990)*. Igualada: CECI - Ajuntament d'Igualada, 1990.

SIMON TARRÉS, Antoni (dir.). *Diccionari d'historigrafia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003.

TÈRMENS I GRAELLS, Miquel. *Bibliografia de la comarca de l'Anoia*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1985.

TORRAS I RIBÉ, Josep M. «Memòria i evocació del Doctor Joan Mercader i Riba». *Pedralbes* [Barcelona], núm. 10, p. 9-15.